

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในช่วงระยะ ๓ ทศวรรษที่ผ่านมา การพัฒนาประเทศได้มุ่งพัฒนาภาคอุตสาหกรรม ขนาดกลางและขนาดใหญ่ จนลืมนึกถึงประชาชนส่วนใหญ่ซึ่งอยู่ในภาคอุตสาหกรรมที่เคยทำให้ ประเทศอยู่เย็นเป็นสุข เพราะว่าเศรษฐกิจในภาคอุตสาหกรรมนั้น มุ่งระดมทุนจากต่างประเทศเป็น สำคัญ ที่เรียกว่า “เศรษฐกิจกระแสหลัก” เนื่องจากการเน้นการเป็นสังคมภาคเกษตรกรรม และต่อมา ก็ พัฒนาภาคอุตสาหกรรมและเทคโนโลยีที่ก้าวหน้าตามยุคสมัยพัฒนาภาคอุตสาหกรรมนั่นเอง จึงทำ ให้ประเทศไทยได้รับผลกระทบอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เพราะการดำเนินเศรษฐกิจกระแสหลักนี้ ทำให้คนส่วนน้อยที่อยู่ในภาคอุตสาหกรรมได้รับประโยชน์ ผู้คนส่วนใหญ่ไม่ได้รับ คนในสังคมมุ่ง แสวงหาวัตถุเงินทอง มาเพื่อตนและพวกพ้อง มากกว่าจะเน้นเรื่องศีลธรรม วัฒนธรรม สังคม และ จิตใจ ตลอดจนสิ่งแวดล้อม ก็ถูกแย่งชิงกันมากยิ่งขึ้น^{*} ในขณะที่ประเทศไทยเผชิญปัญหาต่าง ๆ ของ เศรษฐกิจดังกล่าว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงมีพระราชดำรัสเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งปรัชญาเศรษฐกิจของพระองค์ได้สอดคล้องกับหลักการทางพระพุทธศาสนา

ผู้วิจัยเห็นว่าแนวการแก้ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจของกลุ่มเกษตรกรหรือประชาชนใน ระดับรากหญ้าของประเทศไทยควรได้ศึกษาใน ๒ ประเด็นนี้คือ

ประการแรก “หลักเศรษฐกิจของเกษตรกร” ถือได้ว่ามีส่วนช่วยให้ประเทศไทยอยู่ มั่นคงถึงทุกวันนี้ เนื่องจากว่าในการพัฒนาประเทศด้านสาธารณูปโภคภายนอก เช่น ถนนหนทาง ไฟฟ้า เขื่อน เป็นต้น ซึ่งเป็นการพัฒนาโดยไม่คำนึงถึงแง่ดีของการพัฒนา เช่น ด้านทรัพยากร วัฒนธรรม เงินออม รายได้ และผลกระทบด้านจิตใจต่อวัตถุ ที่สร้างขึ้นมานั้นในแง่ลบก็ตามมา เช่นเดียวกัน เนื่องจากการพัฒนาเศรษฐกิจในลักษณะเช่นนั้น ได้ต้องทำลายทั้งสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม ประเพณี ระบบครอบครัว และโครงสร้างทางสังคมชนบท แต่มิได้ทำให้ชนบทเจริญขึ้น คนยากจน ก็ไม่ได้มีขึ้น แต่กลับยากจนลง ต้องสูญเสียที่ทำกิน แต่ในช่วงที่เศรษฐกิจ ภาคอุตสาหกรรมและการเงินล้มลง (วิกฤติเศรษฐกิจ) ภาคเกษตรกรรมกลับช่วยให้สถานการณ์ไม่

^{*}กัลยาณี ภูมิพรเทพ, *ครูบา ยอดแก้ว ครูภูมิปัญญาไทย: นักเศรษฐศาสตร์ชุมชน*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ต้นอ้อ, ๒๕๔๓), หน้า ๓๐ – ๓๒.

เลวร้ายจนเกินแก้ไข เพราะภาคเกษตรกรรมได้กลายเป็นที่พึ่งของชาติและชนบทเป็นที่รองรับคนตกงานจากในเมือง ความเข้มแข็งทางการเกษตรที่ทำให้บ้านเมืองอยู่รอดไปได้ แนวคิดที่จะพัฒนาประเทศจากพื้นฐานของประเทศ ซึ่งเป็นเกษตรกรรมพัฒนาชุมชนและเป็นการพัฒนาโดยส่วนรวม^๒

ประการที่ ๒ “หลักพุทธธรรมในทางพระพุทธศาสนา” ซึ่งเป็นหลักคำสอนที่สามารถยืนหยัดอยู่จนถึงทุกวันนี้ได้ เนื่องจากว่า “พุทธธรรม” มีความเป็นเหตุและผลจนสามารถที่จะปฏิบัติตามแล้วให้ผลจริง หากบุคคลปฏิบัติตามอย่างถูกต้อง นอกจากนั้นยังสามารถแก้ปัญหาต่างๆ ให้ประเทศไทยของเราอยู่มาจนถึงปัจจุบัน ถือว่าเป็นศาสนาหลักที่คนส่วนใหญ่นับถือ ให้ความเคารพกราบไหว้ ด้วยเหตุนี้เอง หากกล่าวถึงแง่ของหลักพุทธธรรมที่ทุกคนปรารถนา เช่นหลักความสุขแบบคลุหัตถ์ ก็เป็นส่วนหนึ่งที่ไปส่งเสริมการดำเนินชีวิตแบบวิถีพุทธให้มีแนวคิดที่พอเพียงแก่ตนเอง และดำรงตนให้เหมาะสมถูกต้องดีงาม การสอนให้รู้จักสุขที่เกิดจากความมีทรัพย์สินสุขที่เกิดจากการใช้ทรัพย์สินที่หามาได้ สุขที่เกิดจากความไม่เป็นหนี้และสุขที่เกิดจากงานที่ไม่มีโทษ^๓ เมื่อสรุปประเด็นสำคัญ ๒ ประการดังกล่าวแล้วนั้นพบว่าเหตุและผลในการแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจแนวพุทธจะต้องพึ่งพาหลักพุทธธรรมเป็นสำคัญ เพราะถ้าบุคคลไม่นำหลักพุทธธรรมไปประยุกต์ใช้แล้ว หากเกิดภาวะวิกฤติทางเศรษฐกิจขึ้นอีกเมื่อใด ก็จะประสบกับความทุกข์กาย ทุกข์ใจอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้เลย เพราะว่า ปัญหาทางเศรษฐกิจทำให้เกิดวงจรของความยากจนการมีหนี้สิน ขาดสภาพคล่องทางการเงินของทั้งส่วนบุคคลและระดับประเทศต่างๆ ก็ตกอยู่ในสภาพเป็นหนี้สินเช่นกัน

ด้วยเหตุนี้ พระพุทธองค์ จึงตรัสเรื่องความยากจน ว่าเป็นทุกข์ในโลกของผู้บริโภคคามความยากจนไม่มีทรัพย์สินของตนเอง ไม่มั่งคั่ง ย่อมทุกข์นี้ ก็เป็นทุกข์เช่นเดียวกัน ไว้ในอังคุตตรนิกาย จักกนิบาตพระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๒ ไว้ดังความต่อไปนี้ว่า

แม้การกู้หนี้ยี่เป็นทุกข์ของผู้บริโภคคาม คนกู้หนี้ยี่ ก็จะต้องเสียดอกเบี้ยก็เป็นผู้บริโภคคามคนจนที่จะต้องเสียดอกเบี้ย ไม่ให้ดอกเบี้ยตามกำหนด ก็ถูกเขาทวง แม้การถูกทวง ก็เป็นผู้บริโภคคาม คนจนถูกทวงไม่ให้เขา ก็ถูกเขาตามตัวแม้การถูกตามตัว ก็เป็นผู้บริโภคคาม คนจนถูกตามตัว ไม่ให้เขาข่มถูกจองจำแม้การถูกจองจำ ก็เป็นผู้บริโภคคาม คุณอนภิกขุทั้งหลาย ความจนก็ดี, การกู้หนี้ยี่ก็ดี, การ

^๒ไพฑูรย์ มิภูศล, ลักษณะสังคมไทยสมัยการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, (กรุงเทพมหานคร : ม.ป.ท., ๒๕๔๓), หน้า ๓๓๑ – ๓๓๔.

^๓อง.จตุกก. (บาลี). ๒๑/๖๒/๕๐.

เสียดอกเบี้ยยก็ดี, การถูกทวงก็ดี, การถูกตามตัวก็ดี, การถูกจองจำก็ดี เป็นทุกข์ของ
ผู้บริโภคคาม ด้วยประการฉะนี้^๔

หากวิเคราะห์จากสาระสำคัญและบริบทโดยรวมของแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง อัน
เนื่องมาจากพระราชดำริแล้ว จะเห็นได้ชัดเจนว่าความ “พออยู่ – พอกิน” กับ “ความพอเพียงและ
ความพอดี” ที่ได้พระราชทานไว้นั้น มีความหมายกว้างขวางกว่าที่เข้าใจกันโดยผิวเผิน และบางครั้ง
ก็มีการตีความกันเพียงว่าคือการมีข้าวอยู่ในยุ้งฉาง ผักและปลาอยู่ในไร่นา เพียงพอสำหรับบริโภค
ในครัวเรือนเท่านั้น ซึ่งความเป็นจริงแล้ว “ความพอเพียง” นั้น กินความหมายกว้างขวางลุ่มลึกลงไป
ในมิติของชีวิตผู้คนรอบด้านทั้งมิติทางด้านสังคม วัฒนธรรม และภูมิศาสตร์อีกด้วย เช่น ความ
พอเพียงทางด้านจิตใจ ซึ่งผูกพันสอดคล้องประสานไปถึงหลักพุทธธรรม พุทธปรัชญา และแนวคิดใน
การดำรงชีวิตของผู้คนชุมชน และสังคมไทย ซึ่งเป็นสังคมชาวพุทธในภาพรวมอีกด้วย ดังนั้นจึงไม่
เป็นการเกินเลยที่จะกล่าวว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐของ
ประชาชนชาวไทยนั้น ทรงเป็น “นักคิด” “นักวางแผน” และ “นักพัฒนา” ที่มีวิสัยทัศน์กว้างไกล
และทรงเป็นนักแก้ปัญหา พระองค์แรกที่ทรงนำเอาหลักธรรมในพระพุทธศาสนามาเป็นหลักและ
แนวทางในการคิดแก้ไขปัญหาของชาติ โดยที่ได้ทรงวางหลักการเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงมานานนับ
หลายสิบปีก่อนที่จะมีการพูดถึงเรื่องนี้กันมากในระยะหลัง และทรงมั่นคงกับการดำเนินงาน และ
ทรงงานเพื่อให้พสกนิกร มีความ “พออยู่ – พอกิน” และมีชีวิตอยู่ในทางสายกลางตลอดมา^๕

เกษตรกรบ้านหนองบัวแปะ ไม่อาจหลีกเลี่ยงผลกระทบของเศรษฐกิจโลกได้ เมื่อ
เศรษฐกิจไม่ดี ก็ทำให้มีความเป็นอยู่ที่ลำบาก และเกิดความทุกข์ใจตามมา อย่างไรก็ตาม ได้มีการจัด
กลุ่มเกษตรกร เช่น กลุ่มโรงปุ๋ย กลุ่มเลี้ยงหม่อนไหม เป็นต้น ทำให้มีรากฐานเศรษฐกิจดีขึ้นใน
ระดับหนึ่ง คืออย่างน้อยก็มีกำลังในการต่อรอง ไม่เสียเปรียบพ่อค้าคนกลาง รู้จักประกอบอาชีพ
เกษตรกรรมอย่างมีระบบ ทำให้ได้ผลผลิตดีขึ้น และจัดว่าเป็นระบบเศรษฐกิจแบบพอเพียงตาม
พระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ซึ่งเป็นระบบเศรษฐกิจที่สอดคล้องกับหลักเศรษฐกิจ
ทางพระพุทธศาสนา

ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาเกี่ยวกับการพึ่งตนเองตามแนวเศรษฐกิจเชิงพุทธของ
กลุ่มเกษตรกรชาวบ้านหนองบัวแปะ ตำบลสร้างแซง อำเภอยางสีสุราช จังหวัดมหาสารคาม ว่ามี
หลักการ วิธีการ การประยุกต์ และผลการพึ่งพาตนเองอย่างไรบ้าง เพื่อจะได้้นำผลไปปรับ

^๔ อด. ลฤก (บาลี). ๒๒/๑๓๕/๓๕๒.

^๕ มนูญ มุกข์ประดิษฐ์, “การศึกษาวิเคราะห์ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริ กับ
หลักธรรมในพระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง
กรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗).

ประยุกต์ใช้กับหมู่บ้านหรือชุมชนที่สนใจในเรื่องการพึ่งตนเองทางพระพุทธศาสนา และเป็นผลงานทางวิชาการเพื่อให้ผู้สนใจได้ศึกษาค้นคว้าสืบต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการศึกษา

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาหลักเศรษฐกิจเชิงพุทธในพระพุทธศาสนาเถรวาท

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาหลักการและกิจกรรมการพึ่งตนเองตามหลักเศรษฐกิจเชิงพุทธของกลุ่มเกษตรกรชาวบ้านหนองบัวเปะ ตำบลสร้างแซง อำเภอยางสีสุราช จังหวัดมหาสารคาม

๑.๒.๓ เพื่อศึกษาผลของการพึ่งตนเองตามหลักเศรษฐกิจเชิงพุทธของกลุ่มเกษตรกรชาวบ้านหนองบัวเปะ ตำบลสร้างแซง อำเภอยางสีสุราช จังหวัดมหาสารคาม

๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาวิจัย เกี่ยวกับการพึ่งตนเองตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงของกลุ่มเกษตรกรชาวบ้านหนองบัวเปะ ตลอดจนผลการประยุกต์การพึ่งตนเองตามปรัชญาดังกล่าวมาแล้วนั้น ได้กำหนดขอบเขตของการวิจัยไว้ ๓ ด้านคือ

๑.๓.๑ ด้านเอกสาร

ได้มุ่งศึกษาข้อมูลจากพระไตรปิฎกทั้งฉบับภาษาไทยและภาษาบาลี พร้อมด้วยอรรถกถาที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งข้อมูลจากตำราวิชาการงานวิจัยที่เกี่ยวกับการพึ่งตนเองตามหลักเศรษฐกิจเชิงพุทธ

๑.๓.๒ ด้านเนื้อหา

การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาหลักการ กิจกรรม การประยุกต์ใช้หลักธรรมและผลของการพึ่งตนเองตามหลักเศรษฐกิจเชิงพุทธของกลุ่มเกษตรกรชาวบ้านหนองบัวเปะ โดยศึกษาจากเอกสารและการสัมภาษณ์กลุ่มเกษตรกรชาวบ้านหนองบัวเปะ เนื้อหาประกอบด้วย (๑) คน (๒) เป้าหมาย (๓) วิธีการ (๔) ปัญหา

๑.๓.๓ ด้านพื้นที่/กลุ่มประชากร

ส่วนในภาคสนามนั้น ผู้วิจัย ได้เก็บข้อมูลจากตัวแทนกลุ่มเป้าหมาย คือ กลุ่มเกษตรกรบ้านหนองบัวเปะ ตำบลสร้างแซง อำเภอยางสีสุราช จังหวัดมหาสารคาม จำนวน ๔๐ คน ได้แก่

(๑) กลุ่มบ้านบุญชานา ๘ คน

(๒) กลุ่มปลูกผักปลอดสารพิษ ๑๐ คน

- (๓) กลุ่มโรงปู้ย ๖ คน
- (๔) กลุ่มเครื่องจักสาน ๘ คน
- (๕) กลุ่มเลี้ยงม่อนไหม ๘ คน

๑.๔ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

การพึ่งตนเอง หมายถึง บุคคลมีศักยภาพ และความสามารถที่จะดำรงชีวิตอยู่ได้โดยหลักสัมมาอาชีวะ และสัมมากรรมันตะ ชื่อสัจสุจริตในหน้าที่พลเมืองของชาติ

กลุ่มเกษตรกร หมายถึง กลุ่มเกษตรกรที่รวมกันในการแก้ปัญหาด้านเศรษฐกิจจนนำไปสู่เศรษฐกิจพอเพียงระดับชุมชน ในที่นี้หมายถึง กลุ่มเกษตรกรชาวบ้านหนองบัวเปาะ ตำบลยางสีสุราช อำเภอยางสีสุราช จังหวัดมหาสารคาม

กลุ่มบ้านนาญชาวนา หมายถึง กลุ่มเกษตรกรผู้ทำนาตามหลักหลักทฤษฎีใหม่ เพื่อความมั่นคงแห่งชีวิตที่ได้จากการทำนา

กลุ่มปลูกผักปลอดสารพิษ หมายถึง กลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกผักด้วยปุ๋ยธรรมชาติหรือปุ๋ยชีวภาพ ทำให้ได้ผักที่ปราศจากสารพิษตกค้าง ไม่เป็นอันตรายต่อผู้บริโภค

กลุ่มโรงปู้ย หมายถึง กลุ่มเกษตรกรผู้ทำปุ๋ยชีวภาพอัดเม็ด

กลุ่มเครื่องจักสาน หมายถึง กลุ่มเกษตรกรผู้จักสานเครื่องใช้ประกอบอาชีพและดำเนินชีวิต เช่น ตะกร้า เป็นต้น โดยอาศัยวัสดุคือไม้ไผ่

กลุ่มเลี้ยงม่อนไหม กลุ่มเกษตรกรผู้ทำการปลูกหม่อนเลี้ยงไหม ที่แตกต่างจากการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมทั่วไป เช่น มีพันธุ์หม่อนที่ดี มีอุปกรณ์การเลี้ยงไหมที่เหมาะสม เช่น โรงเลี้ยงไหม เป็นต้น และมีวิธีการเลี้ยงที่ดีเพื่อให้ได้ตัวไหมที่สมบูรณ์

ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง บุคคลผู้เป็นภูมิปัญญาชาวบ้านหนองบัวเปาะ ที่ได้รับการยอมรับจากชุมชนว่าเป็นตัวอย่างในการดำเนินชีวิตด้วยการพึ่งตนเองแบบเศรษฐกิจพอเพียง

เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง เศรษฐกิจที่พอเหมาะแก่การดำรงชีวิต ในที่นี้หมายถึง “เศรษฐกิจภาคเกษตรกรรม” ที่สามารถยกระดับคุณภาพชีวิตให้ดียิ่งขึ้น ซึ่งอาศัยแรงงานของตนเองและเพื่อนบ้านเป็นหลัก เพิ่มรายได้ และลดรายจ่าย

๑.๕ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องนั้น ผู้วิจัยได้รวบรวมผลงาน ตำรา เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวคิด และวิธีการแก้ปัญหาด้านเศรษฐกิจตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงแบ่งเป็น ๒ ส่วน ดังนี้

(๑) เอกสารที่เกี่ยวข้อง

ไพบสรวง วัฒนิก ได้กล่าวถึงหลักการพัฒนาเศรษฐกิจไว้ว่าเป็นการเพิ่มผลผลิตให้แก่ประชาชาติให้เจริญยิ่งขึ้น ดังความตอนหนึ่งว่า การพัฒนาเศรษฐกิจ เป็นกระบวนการเพิ่มรายได้ประชาชาติมาตรฐานการครองชีพ และคุณภาพชีวิตอย่างต่อเนื่องรวมทั้งมีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคมและเศรษฐกิจด้วย เช่น การเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีการผลิตโดยใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัยมากขึ้นและการบริการ^๖

ประเวศ วะสี ได้สรุปไว้ว่า เศรษฐกิจพอเพียงไม่เน้นเอาเงินเป็นตัวตั้ง แต่เน้นที่ความเป็นผู้เจริญทุกด้าน เช่น การพึ่งตนเอง ความเพียร ความประหยัด ความมีเหตุผล ความพอประมาณ หรือมีสมาธิปฏิบัติ การต้องใช้ความรู้ การมีสติ การมีปัญญา โดยสรุปต้องมีความ

ถูกต้องในทุก ๆ ด้าน แม้ใช้คำว่าเศรษฐกิจ เศรษฐกิจพอเพียง ไม่ใช่เรื่องเศรษฐกิจอย่างเดียว แต่เป็นวิถีชีวิต แห่งความพอเพียง เป็นเศรษฐกิจนิยม เป็นเศรษฐกิจวัฒนธรรม เป็นวิถีชีวิตที่มีศีลธรรม อันนำไปสู่สภาวะ ความสมดุลเป็นธรรม และความร่มเย็นเป็นสุข^๗

ปิยนุตร หล่อไกรเลิศ ได้กล่าวถึงหลักปรัชญาการพัฒนาเพื่อความพอเพียงนั้นมีหลักสำคัญอยู่ ๗ ประการ ที่ทำให้เป็นฐานเศรษฐกิจได้ถาวรและมั่นคง ดังต่อไปนี้

(ก) ยึดแนวพระราชดำริในการพัฒนา “เศรษฐกิจพอเพียง” ตามขั้นตอน “ทฤษฎีใหม่”

(ข) สร้าง “พลังทางสังคม” โดยการประสาน “พลังสร้างสรรค์” ของทุกฝ่ายในลักษณะ “พหุภาคี” อาทิ ภาครัฐ องค์กรพัฒนาเอกชน นักวิชาการ ธุรกิจเอกชน สื่อมวลชน ฯลฯ เพื่อใช้ขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนาธุรกิจชุมชน

(ค) ยึด “พื้นที่” เป็นหลัก และใช้ “องค์กรชุมชน” เป็นศูนย์กลางการพัฒนา ส่วนภาคีอื่นๆ ทำหน้าที่ช่วยกระตุ้นอำนวยความสะดวก ส่งเสริม สนับสนุน

(ง) ใช้ “กิจกรรม” ของชุมชนเป็น “เครื่องมือ” สร้าง “การเรียนรู้” และ “การจัดการ” ร่วมกัน พร้อมทั้งพัฒนา “อาชีพที่หลากหลาย” เพื่อเป็น “ทางเลือก” ของคนในชุมชนซึ่งมีความแตกต่างทั้งด้านเพศ วัย การศึกษา ความถนัด ฐานะเศรษฐกิจ เป็นต้น

(จ) ส่งเสริม “การรวมกลุ่ม” และ “การสร้างเครือข่าย” องค์กรชุมชน เพื่อสร้าง “คุณธรรมจริยธรรม” และ “การเรียนรู้ที่มีคุณภาพ” อย่างรอบด้าน อาทิ การศึกษาสาธารณสุข การฟื้นฟูวัฒนธรรม การจัดการสิ่งแวดล้อม เป็นต้น

^๖ไพบสรวง วัฒนิก. *มนุษย์กับเศรษฐกิจ: มนุษย์กับสังคม*. (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๔).

^๗ประเวศ วะสี, *ยุทธศาสตร์รัตนโกสินทร์*, (กรุงเทพมหานคร : ม.ป.พ., ๒๕๔๖), หน้า ๒๓.

(ฉ) วิจัยและพัฒนา “กิจกรรมชุมชนครบวงจร” (ผลิต-แปรรูป-ขาย-บริโภค) โดยให้ความสำคัญต่อ “การมีส่วนร่วม” ของคนในชุมชน และ “ฐานทรัพยากรของท้องถิ่น” ควรเริ่มพัฒนาจากธุรกิจขนาดเล็กในระดับท้องถิ่นไปสู่จรรธุรกิจที่ใหญ่ขึ้นระดับประเทศและระดับต่างประเทศ

(ช) พัฒนาเศรษฐกิจชุมชนที่มี “ศักยภาพสูง” ของแต่ละเครือข่าย ให้เป็น “ศูนย์การเรียนรู้ธุรกิจชุมชน” ที่มีข้อมูลข่าวสารธุรกิจนั้นๆ อย่างครบวงจร พร้อมทั้งใช้เป็นสถานที่สำหรับศึกษา คู่มือ และฝึกอบรม^๕

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงความสำคัญของเศรษฐกิจเชิงพุทธต่อระบบเศรษฐกิจว่า จะต้องอิงอาศัยหลักพุทธธรรมเท่านั้น จึงจะทำให้ฐานทางเศรษฐกิจต่างๆ มีความสมดุลและเป็นไปเพื่อประโยชน์อย่างแท้จริงต่อตนและคนอื่นด้วย ดังความตอนหนึ่งว่า เศรษฐศาสตร์ที่ถูกต้อง เป็นวิทยาศาสตร์ จะต้องเป็นเศรษฐศาสตร์ที่ถูกต้องตามธรรม แม้พระพุทธเจ้าตรัสสอนข้อปฏิบัติที่สำคัญที่จะทำให้เกิดผล คือ ความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ทำให้มีทรัพย์สินเงินทอง พึ่งตนเองได้ เรียกว่า ธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ปัจจุบัน หรือธรรมที่เป็นไปเพื่อภุทธธรรมมีกัตถะ มี ๔ ข้อด้วยกัน ได้แก่ (๑) ความถึงพร้อมด้วยความขยันหมั่นเพียร รู้จักใช้ปัญญาไตร่ตรอง พิจารณาหาวิธีการที่แยบคายในการทำงาน มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ รู้จักจัดรู้จักทำ รู้จักดำเนินการด้านเศรษฐกิจ ทำการงานประกอบอาชีพให้ได้ผลดี (อุฏฐานสัมปทา) (๒) ความถึงพร้อมด้วยการรักษา สามารถปกป้องคุ้มครองรักษาทรัพย์ที่หามาได้ (อารักขสัมปทา) (๓) รู้จักคบหาคนดีหรือมีกัลยาณมิตร ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ช่วยให้เจริญก้าวหน้าในวงการอาชีพนั้น ๆ ทำให้รู้เห็นช่องทางและโอกาสต่างๆ ในการทำงาน ทนต่อเหตุการณ์ ตลอดจนรู้จักปฏิบัติต่อทรัพย์ของตนอย่างถูกต้อง ไม่ถูกปาปมิตร ชักจูงไปในทางอบายมุข ทรัพย์ไม่เพิ่มพูน (กัลยาณมิตตตา) (๔) ความเป็นอยู่พอดีหรือความเป็นอยู่สมดุลคือ เลี้ยงชีพแต่พอดีไม่ให้ฟุ่มเฟือยไม่ให้ฝืดเคือง หารายได้เหนือรายจ่ายมีเหลือเก็บไว้ (สมจีวีตา)^๖

พระพิพิธธรรมสุนทร ได้กล่าวถึงการแก้ปัญหาเศรษฐกิจแบบยั่งยืนว่า บุคคลควรรู้จักอดออมและสันโดษ จึงจะประสบผลสำเร็จ ดังความตอนหนึ่งในหนังสือคติธรรมนำชีวิตแสดงไว้ว่า การแก้ปัญหาเศรษฐกิจพึงถือหลักที่ว่า “นอนกับดิน กินกับเกลือ” คือ การรู้จักสันโดษ การประมาณตน และการรู้จักอดออม ทุกคนเกิดมาเห็นทรัพย์เงินทอง เสื้อผ้า ข้าวปลา อาหาร

^๕ปิยนุตร หล่อไกรเลิศ, เศรษฐกิจพอเพียง, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แม่เหล็ก, ๒๕๕๗), หน้า ๒๗-๒๘.

^๖พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), ทศวรรษธรรมทัศน์พระธรรมปิฎก, (กรุงเทพฯ: ธรรมสภา, ๒๕๔๓), หน้า ๑๔๕-๑๕๕.

น้ำลายไหลทั้งนั้น แต่ใครจะกลืนกินน้ำลายเสียแต่วันนี้ ไม่ใช่จ่ายฟุ่มเฟือย ด้วยการอดออม คนผู้นั้นรับรองได้ว่า “มั่งมีศรีสุข” ดังนั้น อดออม จึงแปลว่ามีกินเท่าไร ก็กินเท่านั้น มีใช้เท่าไรก็ใช้เท่านั้น^{๑๑}

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงไว้ ดังความตอนหนึ่งว่า คำว่า “เศรษฐกิจพอเพียง” นั้นเป็นปรัชญาทางเศรษฐกิจที่เน้นความพอดีบางคนเรียกว่าปรัชญาเศรษฐกิจแบบมัธยมาคือยึดทางสายกลางการดำรงชีวิตโดยใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียงกำกับให้จำง่ายๆ ๓ ประการ คือ “ทุนชีวิตยังคิด สมดุล”

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงใช้คำภาษาอังกฤษ สำหรับหลักเศรษฐกิจพอเพียงของพระองค์ว่า sufficiency Economy ซึ่งคำว่าsufficiency แปลว่า “พอ , พอเพียง” ดังนั้น การดำเนินการตามหลักทฤษฎีเบื้องต้น คือ ต้องทำให้การดำรงชีวิตมีความพอเพียงเสียก่อน หรือมีทุนชีวิตที่มั่นคงนั่นเอง การมีทุนชีวิตที่พอเพียงสามารถมองได้เป็น ๒ แ่ง คือ แ่งส่วนตัว และแ่งส่วนรัฐ การสร้างทุนชีวิตให้พอเพียงในแ่งส่วนตัว คือ การรู้จักขวนขวาย ขยันประหยัด จนสามารถพึ่งพาตนเองได้ตามสภาพ อาชีพของตน^{๑๒} ส่วนการพัฒนาประเทศในภาพรวม ก็ใช้หลักการของเศรษฐกิจพอเพียง (Self-sufficient Economy) เช่นเดียวกัน ซึ่งเป็นเรื่องที่ว่าด้วยเรื่องการพัฒนา และการบริหารประเทศให้ดำเนินไปตามทางสายกลาง เน้นที่ความพอเพียง คือ ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงการรู้จักป้องกันตัวที่ดีพอสมควร ต่อผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงอันมาจากปัจจัยทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้ในการดำเนินชีวิตจะต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของความไม่ประมาท จะทำกิจใด ๆ ต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบและความระมัดระวังอย่างยิ่ง นำไปสู่สังคมที่มีคุณภาพทั้งทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง สามารถพึ่งตนเองได้มีภูมิคุ้มกันและรู้เท่าทันโลก^{๑๓}

(๒) งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พระมหาพิทป พรมสิทธิ์ ได้กล่าวถึงเศรษฐกิจพอเพียงไว้ในงานวิจัย เรื่อง การศึกษาวิเคราะห์เชิงปรัชญาเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง ดังความตอนหนึ่งว่า ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นจริยศาสตร์ที่มุ่งการพึ่งตนเอง และยืนอยู่บนพื้นฐานของความเข้มแข็งด้วยลำแข้งของตนเองได้ โดย

^{๑๑}พระพิพิธธรรมสุนทร, การแก้ปัญหาเศรษฐกิจตลอดการ : คติธรรมนำชีวิต, (กรุงเทพมหานคร : เลียงเชียง, ๒๕๔๑), หน้า ๔๕-๕๒.

^{๑๒}วรบุษ แสงนิมิต, “เศรษฐกิจพอเพียงอีกมุมมอง”, มติชนรายวัน, ปีที่ ๓๐ ฉบับที่ ๑๐๖๑๑, (๓๐ มีนาคม ๒๕๕๐) : ๓-๕.

^{๑๓}สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักงานกฤษฎามนตรี, แผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๔๔), หน้า ๑-๓.

มุ่งเน้นการผลิตพืชผล ให้พอเพียงกับความต้องการ ของการบริโภคในครอบครัวเป็นอันดับแรก เมื่อเหลือจากนั้นแล้ว จึงคำนึงถึงการผลิตเพื่อการค้าเป็นอันดับถัดรองลงมาผลิตส่วนเกินที่จะออกสู่ตลาด จะเป็นกำไรของการเกษตร ในสถานการณ์เช่นนี้เกษตรกรจะกลายเป็นผู้กำหนด หรือ ผู้กระทำต่อตลาดแทนที่ตลาดจะเป็นตัวทำหรือกำหนดเกษตรกรที่ดำเนินเช่นนี้ จะเป็นการลดค่าใช้จ่าย โดยการสร้างเสริมสิ่งอุปโภคในที่ดินของตนเอง^{๓๓}

พระมหามิตร ฐิตปญโญ (วันยาว) ได้กล่าวถึงเรื่องแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงไว้ว่า สามารถแก้ปัญหาเรื่องการเป็นอยู่ของสังคมไทยได้ หากไม่ทะเยอทะยานเกินฐานะ ดังความตอนหนึ่งในงานวิจัยว่า แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงตามพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้า อันเป็นพระราชดำริที่เสนอทางเลือกหรือวิธีแก้ไขปัญหามาให้แก่ประชาชนที่กำลังประสบสถานการณ์วิกฤต และการพัฒนาประเทศให้ทันสมัยอยู่ตลอดเวลาเพื่อความอยู่รอด ด้วยเหตุนี้ สังคมไทยที่เป็นสังคม ภาครเกษตรกรรมที่มีความอุดมสมบูรณ์มาก่อน ดังคำว่า “ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว” นั้น เป็นลักษณะเด่นของสังคมไทย เมื่อสังคมไทยรับเอาความเจริญทางวัตถุสมัยใหม่แบบตะวันตก ซึ่งเป็นแบบทุนนิยมเข้ามา สังคมไทยจึงกลายเป็นสังคมบริโภคนิยม และทำให้สังคมไทยเกิดการใช้จ่าย เกินฐานะเกินความจำเป็นเพียงเพื่อที่จะได้มาซึ่งวัตถุในการบริโภคให้ทันสมัยเท่านั้น^{๓๔}

พระมหาจรัญ วิจารณ์เมธี ได้กล่าวถึงหลักสันโดษไว้ว่า สันโดษ คือ ความพึงพอใจ ในผลสำเร็จ หรือผลได้ที่ตนสร้างขึ้นด้วยความบากบั่น ด้วยการทุ่มเทพลกำลังลงไป และโดยชอบธรรม^{๓๕}

พระมหาจุลศักดิ์ จุลวฑฺฒโน (รณน้อย) ได้กล่าวถึงแนวคิดและวิธีแก้ปัญหาเศรษฐกิจ แนวพุทธของปราชญ์อีสานไว้ ดังความสรุปในบทคัดย่อมีใจความว่า แนวคิดและวิธีแก้ปัญหา เศรษฐกิจ จะพึงให้สำเร็จตามเป้าหมายได้ ปราชญ์อีสานได้ประยุกต์หลักพุทธธรรมที่จำเป็นในการ ทำงานลงไปด้วย กล่าวคือ มีอิทธิบาทธรรมเป็นต้น ซึ่งได้นำไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับการ ทำงาน โดยมีความพอใจ หากเพียรที่จะทำงานมุ่งมั่นที่จะทำให้สำเร็จ และมีวิจรรณญาณสอดส่อง ไตร่ตรองในการทำงานทุกอย่าง เช่น การประยุกต์ใช้หลักอปริหานิยธรรม ที่นิยมใช้กันมาก คือ

^{๓๓}พระมหาปิปป พรมสิทธิ, “การศึกษาเชิงปรัชญาเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหา บัณฑิต ภาควิชาปรัชญา, (บัณฑิตวิทยา : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๔).

^{๓๔}พระมหามิตร ฐิตปญโญ(วันยาว), “ความรู้จักพอประมาณในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับหลัก เศรษฐกิจพอเพียงในพระราชดำริ”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยจุฬาลง กรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗).

^{๓๕}พระมหาจรัญวิจารณ์เมธี, “การศึกษาเชิงปรัชญาเรื่องสันโดษในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑).

การหมั่นประชุมกันเป็นนิตย และการพร้อมเพรียงทำกิจร่วมกัน เป็นต้น ด้วยเหตุนี้ แนวคิดและวิธีการทำงานของปราชญ์อีสาน จึงนำไปแก้ปัญหาเศรษฐกิจแนวพุทธได้ ก็เนื่องจากว่า ได้นำหลักพุทธธรรมไปปรับใช้แล้วแต่กรณีไปนั่นเอง^{๖๖}

มนูญ มุกข์ประดิษฐ์ ได้กล่าวไว้ถึงทางสายกลางในแนวเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริไว้ว่า ปรัชญา แนวคิด และทฤษฎี อันเป็นพื้นฐานของโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ เกือบทั้งหมด ก็คือ ความพออยู่ พอกิน และควมมีชีวิตอยู่ที่เหมาะสมพอเพียงในทุกมิติของชีวิต ความเป็นอยู่ของประชาชนแนวความคิดนี้ หากวิเคราะห์ดูแล้วจะเห็นได้ชัดเจนว่าประสานสอดคล้องกันแนบแน่นกับหลักธรรมแห่งพระพุทธศาสนาที่ว่าด้วย การดำรงชีวิตที่ประเสริฐ พอเหมาะพอควร และ การเดินทางสายกลางตามสมมติสังขารในโลกธรรมหรือโลกียธรรม ด้วย “วิถีแห่งพุทธ”... ขณะเดียวกันก็รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงตามกฎแห่งอริยสัจและไตรลักษณ์ ทำให้ชีวิตดำรงอยู่ได้อย่างมีอิสรภาพ ไม่ยึดมั่น ถือมั่น ดำรงอยู่ได้โดยมี “ปัญญา” เป็นตัวกำกับ อยู่ได้ โดยไม่โลภ ไม่เบียดเบียน ไม่แก่งแย่งชิงดีและไม่หลงไหลได้ปลื้มกับวัตถุนิยมเกินสมควร และการเป็นผู้คลั่งไคล้ใน “วัตถุนิยม” และ “บริโภคนิยม” จนเกินไป^{๖๗}

ประเด็นงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังที่กล่าวมาแล้วได้ดังนี้คือสาเหตุของปัญหาเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นแก่สังคมคือการหลงกระแสนิยม บริโภคนิยม ความไม่รู้จักพอเพียงหรือพอประมาณในการใช้จ่ายและขาดหลักพุทธธรรมในการบริหารจัดการ จึงทำให้เกิดภาวะขาดแคลนปัญหาที่จะจัดการกับปัญหาเศรษฐกิจ แนวคิดเศรษฐกิจเชิงพุทธเป็นการสอนให้รู้จักความพอดีพอเหมาะในการดำเนินชีวิต ไม่โลภ ไม่เอาจัดเอาเปรียบผู้อื่น และไม่เบียดเบียนทรัพยากรธรรมชาติโดยการใช้อย่างฟุ่มเฟือย หากทำได้จะเป็นการแก้ปัญหาแบบยั่งยืน เนื่องจากการอาศัยแรง ทุน และทรัพยากรที่มีอยู่แล้วในแต่ละท้องถิ่น ทำให้ไม่ต้องใช้ทุนมากในการดำเนินการผลิต จำหน่ายได้แล้วก็มีการหมุนเวียนไว้เก็บออม

^{๖๖}พระมหาจุลศักดิ์ จุลวาทฺโณ (รณน้อย), “แนวคิดและวิธีการแก้ปัญหาเศรษฐกิจแนวพุทธของปราชญ์อีสาน”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗).

^{๖๗}มนูญ มุกข์ประดิษฐ์, “มัชฌิมาปฏิปทาในพระไตรปิฎกกับทางสายกลางในแนวเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริ”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕).

๑.๖ วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ใช้วิธีการศึกษาจากเอกสารและการศึกษาภาคสนามโดยวิธีสัมภาษณ์ มีขั้นตอนในการดำเนินการตามลำดับ ดังนี้

๑.๖.๑ ศึกษาข้อมูลจากเอกสาร

การศึกษาแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาจากแหล่งข้อมูล ดังนี้

(๑) **ชั้นปฐมภูมิ (Primary Source)** ได้แก่ พระไตรปิฎกและอรรถกถา

(๒) **ชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source)** ได้แก่ ตำราวิชาการ หนังสือ เอกสารงานวิจัย ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับเศรษฐกิจและเศรษฐกิจเชิงพุทธ

๑.๖.๒ การศึกษาภาคสนาม

ข้อมูลภาคสนามเป็นข้อมูลหลักที่มีความสำคัญต่อการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ เป็นการสัมภาษณ์เชิงลึก ใช้วิธีการสัมภาษณ์เป็นรายกลุ่ม (Group Interview) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย กล้องถ่ายภาพ, เทปบันทึกเสียง, สมุดบันทึก และผู้ช่วยผู้สัมภาษณ์

๑.๖.๓ การรวบรวมข้อมูล

ในส่วนของภาคสนาม ผู้วิจัยได้เดินทางไปสัมภาษณ์ด้วยตนเอง เก็บข้อมูลโดยการจดคำสัมภาษณ์ในสมุดจดบันทึกและบันทึกเทปเสียงด้วย แล้วนำข้อมูลที่ได้นั้นมาดำเนินการในส่วนต่อไปคือ

๑.๖.๔ วิเคราะห์

นำคำสัมภาษณ์นั้นมาจำแนกแจกแจงเพื่อให้ได้ผลการวิจัยตรงกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยการจัดหมวดหมู่คำสัมภาษณ์ลงในประเด็นที่ได้กำหนดไว้คือ (๑) ผลเชิงปัจเจก : ชาวบ้านมีความสุข (๒) ผลเชิงสังคมหรือส่วนรวม

๑.๖.๕ สรุปผลการวิจัย

หลังจากศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลแล้วก็จะได้สรุปผลการวิจัยทั้งในส่วนของเอกสารและผลการสัมภาษณ์ในประเด็นที่กำหนดไว้ ซึ่งเป็นการตอบวัตถุประสงค์การวิจัย ทำให้ได้ข้อมูลการวิจัยเกี่ยวกับการพึ่งตนเองตามหลักเศรษฐกิจเชิงพุทธของกลุ่มเกษตรกรชาวบ้านหนองบัวเปะ

๑.๖.๖ เผยแพร่ผลงานการวิจัย

เมื่อเสร็จสิ้นขั้นตอนของการวิจัยแล้ว ผู้วิจัยก็จะได้จัดพิมพ์ผลการวิจัย เพื่อเผยแพร่ผลงานนี้ให้เกิดประโยชน์ต่อสาธารณชนผู้สนใจศึกษาเกี่ยวกับเศรษฐกิจเชิงพุทธซึ่งมีเป้าหมายและ

วิธีการที่สอดคล้องกับระบบเศรษฐกิจแบบพอเพียง อันเนื่องมาจากพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบัน

๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๗.๑ ทำให้ทราบหลักเศรษฐกิจเชิงพุทธในพระพุทธศาสนาเถรวาท

๑.๗.๒ ทำให้ทราบหลักการและกิจกรรมการพึ่งตนเองตามหลักเศรษฐกิจเชิงพุทธของกลุ่มเกษตรกรชาวนานองบัวแปะตำบลสร้างแซง อำเภอยางสีสุราช จังหวัดมหาสารคาม

๑.๗.๓ ทำให้ทราบผลของการพึ่งตนเองตามหลักเศรษฐกิจเชิงพุทธของกลุ่มเกษตรกรชาวนานองบัวแปะตำบลสร้างแซง อำเภอยางสีสุราช จังหวัดมหาสารคาม